

Formidling av samisk kultur og historie - Sametingets rolle

Innledning

Tittelen på foredraget er ”*Formidling av samiske kultur og historie -Sametingets rolle*”. I denne sammenhengen så har Sametinget et overordnet ansvar, derfor vil det jeg skal si her i dag i stor grad bli av overordnet karakter.

Arkiv, bibliotek og museer har som fellestrekk at de er viktige kulturarvsinstitusjoner som:

”velger ut, tar vare på og legger til rette ulike former for materielle kunnskaps- og informasjonskilder. Til sammen forvalter de materiale både fra fjern og nær fortid og fra samtida, og formidler både kunst- og kunnskapsopplevelser og informasjon og dokumentasjon fra dette materialet ved å låne ut, vise frem eller gjøre det tilgjengelig for aktuelle eller potensielle brukere på andre måter.” (ABM-meldinga 1999-2000:14)

Sametinget har forvaltningsansvar for de samiske museene og har ansvar for samisk spesialbibliotek, vi gir også det statlige driftstilskuddet til samiske bokbusser og samiske kulturhus. Vi har derfor et overordnet ansvar for viktige kulturarvsinstitusjoner som er sentral i formidlingen av samisk kultur og historie. Sametinget ønsker å utvikle sterke og levende samiske samfunn med allsidig nærings-, kultur- og samfunnsliv. Samisk institusjonsutvikling er et viktig virkemiddel i den sammenheng. Det er helt nødvendig å bygge opp en samisk infrastruktur. Den samiske institusjonsbyggingen startet først på slutten av 70-tallet, og har vært i en rask utvikling. Sametinget har i de senere år fått overført ansvar for institusjoner og ordninger som skal videreføre og utvikle samisk kultur. Gjennom driftstilskudd, prosjektilskudd, politiske meldinger med mer er Sametinget med på å legge forholdene til rette for at blant annet samiske ABM-institusjoner skal kunne styrke og videreføre samisk kultur gjennom det arbeidet de gjør.

Jeg kommer til å ta utgangspunkt i Sametingets rolle som forvalter av de samiske museene, dette er mitt hovedarbeidsområde. Jeg kommer til å fokusere på utviklingen av de samiske museene som sterke samiske institusjoner, som gjennom blant annet formidling av samisk kultur og historie er med på å styrke og videreføre samisk kultur og identitet. Jeg kommer til å si litt om Sametingets museumspolitikk, vårt arbeid med museumsreformen, nettverksbygging, samarbeid og utfordringer. Innledningsvis jeg først si litt om de samiske bibliotektjenestene.

Samiske bibliotektjenester

Sametinget har ansvar for Samisk spesialbibliotek (SSB) og gir det statlige driftstilskuddet til de samiske bokbussene.

Bokbussene kompletterer bibliotekenes tjenester i områder med spredt samisk bosetting, og er et viktig ledd i arbeidet med å gjøre bibliotektjenesten tilgjengelig for alle.

SSB har Norges største samling av bøker og annet materiell på samisk språk og om samiske forhold. SSB skal gå til anskaffelse, oppbevaring, tilrettelegging og formidling av dette materialet. Sametinget har hatt ansvar for SSB siden 2000.

SSBs målsetting er å fremme kunnskap om samisk litteratur og kultur for samer og den øvrige befolkningen i Norge. Det skal være et kompetansesenter for samisk litteratur og samisk bibliotekstjeneste, og virksomheten skal omfatte alle samiske språk og dialekter. SSB skal være en sentral institusjon innenfor det samiske biblioteksystemet og er en aktiv formidler av samisk litteratur og kultur gjennom blant annet å arrangere utstillinger, konferanser og holde foredrag. For at biblioteket skal kunne følge utviklingen og holde seg oppdatert med hensyn til bibliotekspørsmål og i neste omgang gi råd om samiske spørsmål på området, er samarbeid med skole-, folke- og fylkesbibliotekene og andre relevante fag- og forskningsbibliotek avgjørende.

SSB er "bibliotekenes bibliotek", gjennom tjenestene primært er rettet mot andre bibliotek, men også enkeltlånere kan henvende seg til biblioteket. Biblioteket kjøper inn materiale slik at man har kapasitet til å forsyne de samiske bokbussene og andre bibliotek med depoter. I tillegg til de eksterne bibliotekstjenestene skal biblioteket være et forvaltningsbibliotek for Sametingets politikere og ansatte.

Innenfor Sametingets biblioteksatsing er opprettelse og utvikling av det samiske bokbusstilbudet og utvikling av samiske bibliotekstjenester i kommunene som de høyeste prioriterte tiltakene på bibliotekområdet.

Sametingets museumspolitik og Sametingets rolle overfor samiske museer

Sametinget overtok forvaltningsansvaret for de samiske museene i 2002. Dette forvaltningsansvaret innebærer blant annet at Sametinget forvalter og tildeler den statlige tilskuddsordningen for de samiske museene. Sametinget ønsker imidlertid også å være en faglig og politisk premissgiver for den samiske museumsutviklingen, bak denne ambisjonen ligger en klar forståelse av at Sametinget, som samenes folkevalgte organ, skal utøve samisk selvbestemmelse for bevaring av den samiske kulturarven og utviklingen av samisk kultur. Overtakelsen av forvaltningsansvaret skal sikre en styrket, samordnet og helhetlig samisk museumsvirksomhet basert på samenes forutsetninger som folk og urfolk. Sametinget ønsker ikke å diktere museene, men har som målsetting at museene skal være frie, uavhengige og kritiske aktører i den samiske samfunnsdebatten. Museene er viktige institusjoner for å styrke og videreføre samisk kultur, historie, tradisjoner og identitet.

Sametingets politikk på museumsområdet tar utgangspunkt i ICOMs definisjon på et museum:

"Et museum er en ikke-kommersiell, permanent institusjon som skal tjene samfunnet og samfunnsutviklinga. Institusjonen skal være åpen for publikum. Et museum skal samle inn, bevare og sikre, forske i, formidle og stille ut materielle vitnemål om mennesker og deres omgivelser. Formålet er å gi anledning til studier, opplæring og opplevelser"

De samiske museene er bygd opp i samsvar med denne definisjonen. **(lysbilde 12)** De museene som ligger under Sametingets forvaltning er i dag Saemien Sijte i sørsamisk område,

Árran lulesamisk museum og Gallogiedde friluftsmuseum i lulesamisk område og Nordvestsamisk museumssiida (sammenslåing av Kokelv sjøsamiske museum, Kautokeino bygdetun, De samiske samlinger og Porsanger museum), Tana museum, Varanger samiske museum og Samviomuseet i nordsamisk område. I tillegg har Sør-Varanger museum søkt seg inn under Sametingets forvaltning, og det planlagte Østsamisk museum vil være under Sametingets forvaltning. De fleste av de samiske museene er etablert gjennom at samiske interesser har arbeidet for å kunne bevare og formidle samisk kultur og historie. Museene har oppstått gjennom at lokale organisasjoner og foreninger har påbegynt en virksomhet som skal sikre at den samiske kulturarven samles inn, bevares og formidles, en kulturarv som ikke bare består av gjenstander alene, men av tro, tradisjoner og kunnskaper.

I tillegg til de ordinære museale oppgavene er de samiske museene moderne institusjoner, med en sentral rolle i samfunnsutviklinga, institusjoner som kan ta stilling til samfunnsaktuelle saker som berører fortid, samtid og framtid. Museene virker derfor som samiske kultursentra. De samiske museene har en bred og kulturell aktivitet og er viktige arenaer for samisk kulturutøvelse. Det arrangeres kurs, møter og seminarer over et vidt spekter av tema innen alt fra samisk språk og duodji til foreningsarbeid og politikk. Noen samiske museer er lokalisert til samiske sentra som også rommer en rekke andre aktiviteter og samiske institusjoner. Det skal være rom for dialog og ettertanke på museene. Et museum kan derfor oppleves som et samisk kultursenter, men et samisk kultursenter kan ikke uten videre definere seg som et samisk museum da museenes virksomhet er basert på innsamling, bevaring og formidling av samisk materiell og immateriell kultur.

Den samiske museumsreformen

Sametinget har prioritert arbeidet med museumsreformen etter overtagelsen av forvaltningsansvaret. Reformen bygger som kjent på St.meld. nr 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving*, der det skisseres en ny organisasjonsstruktur for museene i Norge. Det skal etableres mindre antall konsoliderte museumsenheter. Det vil i praksis si at flere museer slås sammen og har et felles styre, en daglig leder og en arbeidsgiver for alle ansatte. Målet er å etablere faglig og administrativt sterkere enheter enn i dag. Gjennom reformen skal de konsoliderte museene også samordnes i nasjonale nettverk, dette skal jeg komme nærmere inn på. Sametinget har satt som mål å organisere de samiske museene i flere større museumssiidaer / enheter; foreløpig er det planlagt to i Finnmark, en i Nordland / Troms (utredning pågår) og en enhet i sørsamisk området.

Som et ledd i museumsreformen har Sametinget tatt initiativet til at Saemien Sijte har endret sin organisasjonsform fra forening til stiftelse med virkning fra 01.01.2006. Gjennom organisasjonsendringen har Sametinget godkjent Saemien Sijte som den sørsamiske museumssiidaen / enheten med ansvar for hele det sørsamiske området. Siden Saemien Sijte er det eneste museet under Sametingets forvaltning i sørsamisk området, så har ingen sammenslåing vært aktuelt, men utvikling av Saemien Sijte. Å skulle fungere som museum for hele det sørsamiske området er en stor oppgave og et enormt ansvar for et hittil relativt lite museum. Sametinget har som mål at de konsoliderte museene skal ha en stillingsramme på 8-10 stillinger, og Saemien Sijte har gjennom reformen fått styrket sitt driftsbudsjett som et ledd i utviklingen. Sametinget ønsker at Saemien Sijte kan utvikles til å ha en nøkkelrolle som samisk kulturarvsinstitusjon i sørsamisk område:

- Bred kultursenterfunksjon
- Må etablere samarbeid / nettverk med andre museer og institusjoner i sørsamisk område
- Dialogmøter med Sametinget i utviklingen av institusjonen
- Avhengig av utbygging for å kunne fylle sin rolle som sørsamisk museum

En sentral del av museumsreformen er som nevnt å samordne museene i nasjonale nettverk. Jeg skal si litt om Sametingets arbeid med et nasjonalt samisk museumsnettverk i det følgende.

Nettverksetablering

Som et ledd i oppfølging av Sametingsrådets melding om samiske museer og ABM-meldingen skal det etableres et nasjonalt samisk museumsnettverk med museer som har samisk kultur- og naturhistorie som en del av sin virksomhet. Nettverket er en parallell til de nasjonale nettverkene som er etablert i regi av AMB-utvikling. Det nasjonale samiske museumsnettverket skal legge til rette for rasjonell arbeidsdeling og samordning, forhindre konkurrerende prosjekter og dermed sikre faglig sammenheng og god ressursutnyttelse. Nettverket skal sørge for styrking av det samiske museumsvesnet gjennom igangsetting av felles samarbeidsprosjekter innen innsamling, dokumentasjon, bevaring, forskning, formidling og utstilling. Nettverket skal for øvrig omfatte ulike temaer innenfor samisk kultur- og naturhistorie. Nettverket vil ha flere delmål:

- Være en møtearena og et samarbeidsforum for deltagerne, for utveksling av informasjon, kunnskap og kompetanse gjennom seminarer, møter kurs, prosjektsamarbeid og andre former for faglig utvikling.
- Ved hjelp av nettverket skal museene, både enkeltvis og samlet, styrke sin faglige posisjon.
- Bidra til at museene blir bedre egnet til å fylle rollen som samfunnsinstitusjoner. Gjøre museene mer synlige i samfunnet, blant annet ved å ha oversikt over, samordne og markedsføre kompetanse og prosjekter til fagfolk, sentrale myndigheter, utdanningsinstitusjoner, media og publikum for øvrig.
- Føre til tettere og mer forpliktende samarbeid mellom museene.
- Ta utgangspunkt i klare visjoner, mål og strategier, som forstås av alle deltagende museer.
- Utvikle nye felles problemstillinger.
- Utvikle kompetanse, kunnskap og forskning innenfor ulike temaer.
- Initiere og utvikle prosjekter innenfor samisk kultur- og naturhistorie.
- Gi bedre informasjon gjennom etablering av felles nettportal.
- Være en inspirasjonskilde for de deltagende museer.
- Initiere til samarbeid med tilsvarende miljøer på tvers av landegrensene.

På grunn av at museene ofte har knappe ressurser ser Sametinget for seg at nettverket kan ta utgangspunkt i ulike temaer innenfor det museene arbeider med til daglig:

- Innsamling og dokumentasjon
- Konservering og oppbevaring
- Utstilling og formidling
- Bygningsvern
- Kulturminnevern

- Forskning
- Samisk språk
- Markedsføring / reiseliv
- Annet

Sametinget vil imidlertid ikke legge føringer for hvilke av disse temaer museene ønsker å jobbe med i det nasjonale nettverket, men mener at museene selv best kan avgjøre hvilke temaer som det er størst behov for samarbeid og utvikling innen. Målgruppen er:

- Samiske museer.
- Museer som arbeider med samisk kultur- og naturhistorie.
- Etter hvert også inkludere museer på tvers av landegrensene.
- Mulig utvide til å gjelde andre institusjoner etter hvert.

Det samiske museumsnettverket skal bestå av selvstendige museumsinstitusjoner, og deltagelse er frivillig. Sametinget forventer imidlertid at konsoliderte samiske museer deltar i nettverket. Vi håper selvsagt også at de øvrige museene vil delta, eksempelvis Rørosmuseet som har tatt et spesielt ansvar for sørsamisk kulturhistorie og Vitenskapsmuseet som sitter på et stort samisk materiale. Museene i nettverket skal ha:

- Samisk kultur- og naturhistorie som en del av sitt virkeområde.
- Fast ansatt personale med museumsfaglig og/eller tematisk kompetanse innenfor samisk kultur- og naturhistorie (god faglig og økonomisk basis),
- Ressurser, vilje og evne til å prioritere arbeid og deltagelse i nettverket.

Sametinget er i dialog med ett av de samiske museene som skal være nettverkskoordinator / ansvarlig for dette nettverket. Det skal utarbeides en avtale mellom Sametinget og nettverkskoordinator som regulerer ansvar og forpliktelser til begge parter. Når denne avtalen er på plass, forhåpentligvis i løpet av 2006, vil nettverkskoordinator invitere potensielle deltagere til møte / seminar. Sannsynligvis vil det tas utgangspunkt i de samiske museene, de øvrige konsoliderte museene og universitetsmuseene. Også andre samiske institusjoner vil kanskje ha en plass i nettverket. Seminaret vil gi alle deltagere mulighet til å komme med innspill og egne ideer. Nettverket vil utvikles og drives av deltagerne.

Sametingets rolle i dette nettverket vil være å se til at nettverket fungerer og at generelle retningslinjer legges til grunn, dette vil hovedsakelig skje gjennom tekst i de årlige tildelingsbrevene og rapporteringene fra institusjonene og på de årlige dialogmøtene Sametinget har med museene. Sametinget forventer at de konsoliderte samiske museene deltar i utviklingen og drifta av nettverket. I tillegg håper vi at mange andre museer ønsker å være med. Nettverket vil sannsynligvis også inkludere grenseoverskridende samarbeid.

Samarbeidsavtalen

Sametinget har undertegnet samarbeidsavtaler med flere fylkeskommuner. Den sørsamiske samarbeidsavtalen ble underskrevet 11. februar 2005 av Sametinget, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Nordland fylkeskommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Hedmark fylkeskommune. Målet med avtalen er styrking og synliggjøring av samisk kultur, språk og

samfunnsliv. Avtalen skal danne grunnlag for varig fast samarbeid mellom partene, og forplikter partene til å ta et aktivt medansvar for sikring og utvikling av samisk kultur og samfunn i området.

Samarbeidsavtalene generelt viser at fylkene omfatter en stor samisk befolkning og at også fylkeskommunene har ansvar for det samiske samfunn og samfunnsutvikling. Avtalene gjør at partene i samarbeid vil legge til rette for at samene skal kunne bevare og utvikle sitt språk, sitt samfunnsliv og sine næringsveier.

Den sørsamiske samarbeidsavtalen fremhever Sijte Jarnge, Saemien Sijte og Rørosmuseet som spesielt viktige arenaer for kultur- og museumsaktivitet. Videre at partene skal arbeide for å styrke dokumentasjon, sikring og formidling av samisk kulturhistorie i området, og at partene skal sette i gang et samarbeid mellom museene under henholdsvis Sametingets og fylkenes / statens forvaltning for å sikre et best mulig totalresultat. Partene trekker frem nettverkssamarbeid som spesielt viktig:

”Partene skal jobbe for at Saemien Sijte utvikles til å ha en bred nettverksfunksjon for samisk museumsarbeid i området i henhold til museumsreformen. Viktige samarbeidsorganer vil være de øvrige samiske museene, Sijte Jarnge, Røros museum, og samiske institusjoner på svensk side og andre samarbeidspartnere”.

På bibliotekområdet fokuserer den sørsamiske avtalen på utvikling av sørsamisk kompetansebibliotek knyttet til Sijti Jarnge, samt utvikling av de sørsamiske bokbussene i Hattfjelldal og Røros.

Dette viser at avtalene gir en samordnet politikktutvikling og felles forståelse for behov innen ulike områder, f.eks innen bibliotek- og museumsutvikling, mellom Sametinget og fylkene.

Det er viktig å påpeke at det ikke bare er Sametinget, de samiske museene og de øvrige samiske institusjonene som har ansvar for formidling av samisk kultur og historie. Disse har et klart hovedansvar, men er avhengig at av samfunnet for øvrig tar ansvar; det gjelder både staten, fylkeskommunene, kommunene, de øvrige museene og eventuelle andre institusjoner. I tillegg til de samiske museene er det en rekke museer i Norge med samiske avdelinger eller samiske samlinger. Det påligger staten et ansvar å sørge for at disse institusjonene har tilstrekkelige ressurser til å formidle samisk kultur og historie. Men de må også selv vise vilje til å prioritere formidling av samisk kultur og historie som en del av sin ordnære virksomhet, og ikke bare gjennom ekstern finansiering og statlig påpakning. De sørsamiske fylkeskommunene har tatt ansvar for samisk institusjonsutvikling. På overordnet nivå gjennom samarbeidsavtalene, mer konkret viser dette seg f.eks gjennom at Nord-Trøndelag fylkeskommune er med på å sikre driftsgrunnlaget til Saemien Sijte og er en sentral finansieringsinstitusjon gjennom utbyggingen av Saemien Sijte. Sør-Trøndelag fylkeskommune har sikret en samisk konservator ved Rørosmuseet. Gjennom både det nasjonale museumsnettverket og mindre regionale nettverk håper Sametinget at også de øvrige museene og institusjonene i sørsamisk område vil være viktige aktører i fremtida.

Utfordringer fremover og Sametingets ansvar

Det finnes mange ulike arenaer for formidling av samisk kultur og historie, og mange ulike institusjoner som har ansvar. Det samiske kulturbegrepet er også omfattende. Samisk

kulturhistorie, tradisjonell kunnskap, litteratur, musikk, dans og teater, film og bildende kunst og kunsthåndverk er eksempler samiske kulturuttrykk som skal og bør formidles. Sametinget har et overordnet ansvar for å utvikle sterke institusjoner som kan være aktive formidlere av det samiske kulturuttrykket. Samiske festivaler, organisasjoner, lag og foreninger, museer, kulturhus med mer er alle viktige formidlingsarenaer. Dette gjør vi blant annet gjennom:

- Ulike prosjekttilskuddsordninger (kulturfond, tilskudd til samisk kulturminnevern)
- Driftstøtte til samiske kulturhus og museer
- Tilskudd til samiske bokbusser
- Grunntilskudd til samiske festivaler
- Samarbeid med lokale, regionale og nasjonale myndigheter

Sametinget er slik med på å legge til rette for ivaretagelse og videreutvikling av det samiske kulturuttrykket. I forhold til den formidlingen som skjer i regi av de samiske museene har Sametinget følgende prioriterte tiltak:

- Ressurser til nye utstillinger og formidling for en god, oppdatert og informativ formidling av samisk kultur og historie
- Bruk av moderne teknologi som IKT

Den samiske kulturen er både mangfoldig og en dynamisk kultur i konstant endring. De eksisterende basisutstillingene av samisk kultur bekrefter gjerne det rådende syn på kultur og utvikling og fremstiller samisk kultur og kulturhistorie som noe statisk, og med et gjenstandsmateriale som ikke er representativt for det moderne samiske samfunnet. I tillegg ønsker flere museer mer oppdaterte og moderne utstillinger hvor moderne teknologi er et viktig element. I formidlingssammenheng er det derfor et stort behov for å fornye basisutstillingene til å bli mer oppdaterte og informative. I den forbindelse har Sametinget et overordnet ansvar for å sikre finansiering til nye utstillinger. (På Saemien Sijte planlegges en ny i forbindelse med utbyggingen.)

Spesielt bruk av moderne teknologi er en utfordring i formidlingssammenheng. Jeg har allerede nevnt at dette er viktig i oppbyggingen av nye basisutstillinger, men også i forhold til digitalisering av gjenstandssamlingene. Dette vil underlette formidlingen av samisk kulturhistorie, og publikum som ikke har mulighet til å besøke museene kan få informasjon om samlingene via internett. Kunnskapen vil dermed også nå et bredere publikum. Flere større institusjoner har allerede gjort dette. Men, formidling via Internett ikke samme opplevelse som ”live”. Derfor behov for midler til temporære utstillinger og vandreutstillinger. Vandreutstillinger kan turnere til museer og skoler og kan brukes i formidlingsammenheng.

Manglende ressurser til samisk kulturvern og kulturutvikling har vært og er problematisk. Eksempelvis har Sametinget hele tiden arbeidet opp mot sentrale myndigheter for å synliggjøre behovet til de samiske museene gjennom museumsreformen. De samiske museene har ikke fått den forventede økningen i forbindelse med reformen, hittil er bare 2 millioner til bevilget til de samiske museene. Til sammenligning har de øvrige museene fått 150 millioner i økte driftsmidler gjennom reformen. De samiske museene har få ressurser, er unge og ligger på mange måter fremdeles i startgropa når det gjelder å drive en faglig tilfredsstillende virksomhet. De øvrige museene har i større grad vært gjenstand for en stadig økning av ressursene, og har på mange måter kommet lengre i utviklingen. Den sårbare

ressurssituasjonen går helt klart ut over de sentrale museumsoppgavene, der både forskning, formidling og andre grunnleggende oppgaver blir skadelidende. For å styrke museene faglig og økonomisk til å klare med basisoppgavene har Sametinget gjennom Sametingsbudsjettet gitt økte bevilgninger til de samiske museene, tross manglende vilje fra statlig hold. For fremtiden vil en av Sametingets hovedutfordringer være å sikre ressursgrunnlaget til de samiske institusjonene. Selv om vi har et hovedansvar, må dette skje gjennom et spleiselag mellom stat, fylke og kommune.

Oppsummering

- Sametinget skal legge forholdene til rette for utvikling av samiske ABM-institusjoner, som skal være aktive formidlere av samisk kultur og historie
- Avhengig av samarbeid mellom mange aktører for å utvikle gode samiske institusjoner, samarbeidsavtalen eksempel på gode samarbeidsarenaer
- Sårbar ressursituasjon, både i forhold til grunntilskudd og investeringstøtte til samiske institusjoner
- www.samediggi.no - informasjon om tilskuddsordninger, Sametingsrådets melding om samiske museer, samisk spesialbibliotek med mer